

folymatában. A kisebbségi jogok védelmének újra-intézményesítése útfüggő politikai folyamatoknak és útfüggő politikai napirendet követő közszereplőknek köszönhetően valósulhatott meg.

Noha Tolvaisis kutatásának eredményei arra engednek következtetni, hogy korántsem elhanyagolható a politikai pártok eredményessége a kisebbségeket érintő irányelvek követésében, ennek az eredményességnek mégis komoly határokat szabnak a választási megfontolások, illetve a politikai szövetségek aktuális alakulása. Az újvidéki magyar kisebbség tapasztalata tehát azt is egyértelműen mutatja Tolvaisis véleménye szerint, hogy amint a kisebbségi politikai (újra-)intézményesítése megtörténik, hatékonyabb nem pártfüggő megfontolások alapján, hanem szakmai alapon tovább haladni.

Bakaja-Dézsi Tímea

SZEMLE

Nemzeti és etnikai kisebbségek története

Beneš elnök szlovákiai látogatása 1936-ban és annak visszhangja a cseh és a szlovák sajtóban

Vašek, Richard: Cesta prezidenta Beneše na Slovensko v roce 1936 a její ohlas v českém a slovenském tisku. = Historický časopis. 59. r. 2011. 4. no. 705-733. p.

A tanulmány szerzője Beneš elnök szlovákiai látogatásának jelentőségét a napi sajtón keresztül mutatja be, továbbá összehasonlítja a szlovák kérdés-szel szemben megnyilvánuló cseh és a szlovák közvéleményt.

Csehszlovákia létrejötté és az elnök 1936-os szlovákiai látogatása között eltelt 18 év alatt a szlovák közéletben új generáció nőtt fel, amely másképp látta az aktuális politikai, gazdasági és kulturális helyzetet, mint elődeik.

A harmincas évek második felében a Csehszlovák Köztársaságnak a gazdasági válságon túl a szudéta-németek és a szlovákok problémájával is szembesülnie kellett. Az 1935-ös választásokon a Konrad Henlein vezette szudéta-német párt szerepelt a legsikeresebben, ám a választási számlálási rendszer miatt a republikánus (agrár) párt egyetlen mandátum-előnnyel alkothatott kormányt.

A Köztársaság számára a német kérdés mellett súlyos problémát jelentett a szlovákok helyzete is. 1935-ben Masaryk elnököt pozíciójában Eduard Beneš külügyminiszter váltotta, aki biztosította a Csehszlovák Köztársaság bel- és külpolitikájának folytonosságát. A szlovák pártok támogatásukkal hozzájárultak Beneš sikeréhez. Az új elnök legfőbb feladatának a köztársaság megszilárdítását tekintette. 1936 és 1938 között több látogatást tett az ország területén belül, ahol személyesen fejthette ki a kormány programját és hangsúlyozhatta a problémák fokozatos és demokratikus megoldását.

Mandátumának első évében csaknem egy egész hónapos szlovákiai tartózkodással fejezte ki hozzáállását a szlovák ügyekhez. Masaryk elnök utolsó szlovákiai útja óta a szlovák társadalom változásokon ment keresztül: a 30-as évek elejétől megerősödtek a csehszlovák államjogi szervezetet bíráló kritikus hangok, amelyek Szlovákia megerősítését, sőt autonómiáját követelték. E. Beneš a csehszlovák nemzeteszmé képviselőjeként elutasította Szlovákia autonómiáját. Becslése szerint a szlovákok 60% csehszlováknak

érezte magát. Szlovákiának Csehországhoz történő csatolásával Csehszlovákia meghatározó európai politikai tényezővé vált. Az elnök autonómia helyett hatalmi decentralizációt hajtott végre, elutasította a szlovák nyelv kizárólagos érvényességét Szlovákiában. A közös állam húsz éve alatt a központi hivatalokban a szlovák hivatalnokok száma mindössze 1% volt.

Beneš elnök 1936-os szlovákiai látogatásának visszhangja a szlovák sajtóban:

Az elnök szeptember 19-én érkezett Pozsonyba, e napon kezdődött a Hlinka-féle Néppárt (HSLS) pöstyéni kongresszusa.

A kommunista *Slovenské zvesti* tömören tájékoztatott az eseményekről. A *Slovenský denník* (agrárnapilap) rendkívüli figyelmet szentelt Beneš szlovákiai utazásának. Pavol Jób beszámolt az elnök magánútjairól is. Anton Štefánik vezércikkben méltatta az elnök rendkívüli érdemeit, látogatását fontos fejlődési mérföldkőnek tekintette Szlovákia jövője szempontjából.

A *Slovák* (a HSLS lapja, amely a legerősebb szlovák párt és egyben az autonómia legfőbb hirdetője volt) című újságban jelent meg a legtöbb kommentár és rendszeres összefoglaló az elnökkel kapcsolatban. Egyik vezércikkében, amely Beneš Nagytapolcsányban tett látogatása alkalmából íródott, idézi Masaryk elnök A. Hlinkának adott válaszát, amelyben az autonómia lehető leggyorsabb bevezetését ígerte 1921-ben. A HSLS képviselői abban a reményben választották meg Beneš, hogy teljesíti a szlovák követeléseket.

Matuš Černák fogalmazta meg az egyetlen kritikusabb visszhangot az elnök modori beszédével összefüggésben, amelyben Štúr személyét használta fel a csehszlovák egység szükségességének bizonyítására, pedig köztudott, hogy Štúr minden erejét a szlovák nemzeti egység megteremtésébe fektette.

A HSLS másik napilapja a *Slovenská pravda* rövid tájékoztatást nyújtott az elnökkel kapcsolatos eseményekről. Karol Körper kommentárjában írta: reméli, az elnök értékeli a szlovákok sajátos céljait, továbbá méltatja az elnököt, hogy a legádázabb egyházellenes harcban hű maradt a katolikus egyházhoz és elutasítja a marxizmust és a bolsevizmust.

A HSLS lapjai összességében pozitívan értékelték Beneš szlovákiai tartózkodását.

A Csehszlovák Néppárt szlovákiai lapjában, a *Ludová politika*-ban alapvető beszámolók jelentek meg az elnök útjáról. Kiemeli Benešnek a Szlovákia felszabadításában és a háború utáni fejlődésében közrejátszott rendkívüli érdemeit, továbbá hangsúlyozza pozitív viszonyát a katolicizmushoz.

A Szlovák Nemzeti Párt (SNS) *Národné noviny* című újsága bár az elnök érkezésének nagy figyelmet szentelt, a továbbiakban csak rövid tájékoztatást nyújtott.

A szociáldemokrata *Robotnícke noviny* és *Slovenský denník* számoltak be legrészletesebben az elnök útjáról. A *Robotnícke noviny* „Az elnök szavai” című rovatában az elnök fő gondolatait jelentették meg. Az elnök látogatását pozitívumként, a demokrácia és a csehszlovák egység egyértelmű győzelmeként ünnepelték. Dezider Benau a szociáldemokratákat és a szocialista blokkot az elnök programjának leghűségesebb támogatóinak nevezte.

Beneš elnök 1936-os szlovákiai látogatásának visszhangja a cseh sajtóban:

A kommunista párt fő napilapjában, a *Rudé právo*-ban egyetlen jelentős cikk sem jelent meg az elnök szlovákiai tartózkodásáról.

A katolikus *Lidové listy* szolid információkat közölt kivonatok formájában.

A Csehszlovák Nemzeti Szocialista Párt újsága a *České slovo* részletesebb és magasabb színvonalú információkat és érdekes kommentárokat közölt az elnök utazásáról. K. Z. Klíma főszerkesztő vezércikkében Beneš beszédét a *legszlovákabb* beszédnek nyilvánította. Hangsúlyozta, a szlovákok ereje a csehekkel való egységben van. Beneš a csehszlovák állami és nemzeti egység kompromisszumot nem tűrő képviselője.

A szociáldemokrata *Práva lidu* a leginformáltabb kiadványként a szlovák sajtót is figyelemmel kísérte és érdekes referátumot közölt a magyar *Népszavából* a szlovákiai magyarok elvárásairól az elnök látogatásával összefüggésben. A magyarok Beneš szlovákiai útjától a gazdasági, szociális és kulturális egyenjogúság kiáltványát várták el.

Egy másik kommentárban javasolják, hogy az elnök politikai szenzációt kiváltó beszédeit gyűjtsék össze és adják ki.

A légionáriusok *Národní osvobození* című lapja is részletesen beszámolt az elnök látogatásáról. Az újság specifikuma a légionárius téma hangsúlyozása. Beneš Pozsonyban fogadta a légionárius küldöttséget és kihangsúlyozta, hogy a légionáriusok mindig is hűségesek voltak és azok is maradnak halálukig, feladatuk pedig a közös állam egységének megővése.

A Brünnben megjelenő *Lidové noviny* számolt be a legrészletesebben az elnök szlovákiai útjáról egyetért az elnök nézeteivel a csehszlovák egységre, a hatalom decentralizációjára és a szlovák autonómia elutasítására vonatkozólag.

A Republikánus (agrár) Párt *Venkov* című lapjában a szlovák nemzet jellegéről, jelentőségéről Jozef Vraný-Rehoř a következőt írta: „Nagy szerencse, hogy a szlovákok megőrizték földművelő nemzeti jellegüket. Ez teszi lehetővé, hogy Csehszlovákia megőrizze az egyensúlyt a kereskedelem, az ipar és az agrár mozgalom között.” A lap szeptember 6-án terjedelmes „Szlovák melléklet” –tel jelent meg.

Megállapítható, hogy a cseh és a szlovák sajtó eltérően reagált az elnök szlovákiai látogatására. Sok múlott az újságok politikai irányultságán is. A legértelmesebb beszámolókat a szocialista lapok jelentették meg (*Právo lidu, Robotnícke noviny, Lidové noviny, Slovenský denník*). A leggyengébb híradásokat a (népi demokratikus) *Národní listy* és a (kommunista) *Rudé právo* közölte.

A sajtó nagy érdeklődést mutatott a HSLS kongresszusa iránt is.

A szlovák lapok kivétel nélkül megjegyezték és nagyra értékelték, hogy az elnök Szlovákiában szlovákul beszélt.

Az elnök beszédei még 1936-ban könyv alakban „*Prezident medzi nás*” (Az elnök közöttünk) címmel jelentek meg. Beszédei arról tanúskodtak, hogy mélységesen megéri Szlovákiát és annak problémáit, bár sosem tagadta a csehszlovák nemzet eszméjéről vallott nézetét és a szlovák autonómia elutasítását.

Az elnök szlovákiai tartózkodásával összefüggő kritikusabb hangok a szlovák ellenzéki pártok (SNS, HSLS) részéről fogalmazódtak meg.

Beneš távozását követően a látogatás jelentőségéről és a szlovák kérdés további lehetséges megoldásáról cikkeztek. Azonban már 1937-ben megjelentek az elnököt szigorúbban bíráló hangok.

Nem véletlen, hogy Beneš elnök már mandátumának első évében ellátogatott a német határvidékre és Szlovákiába mintegy jelképesen demonstrálva Csehszlovákia legfőbb problémáit, amelyek megoldásához hozzá szeretett volna járulni.

Császári Éva

Nacionalizmus és ortodoxia: Nichifor Crainic és a szélsőjobb oldali politikai kultúra az 1930-as évek Romániájában

Clark, Rolan: Nationalism and orthodoxy: Nichifor Crainic and the political culture of the extreme right in 1930s Romania = Nationalities Papers, 40. évfolyam, 2012. január, 1. szám, 107-126. p.

Clark tanulmánya a vallás, az antiszemitizmus és a személyes versengés összjátékának egy ultranacionalista mozgalom kialakulására gyakorolt hatását vizsgálja az 1930-as évek Romániájában, Nichifor Crainic román író, szerkesztő, költő, filozófus és teológus életútját használva a kutatás alapjául. Teológusként Crainic a nacionalizmus és a román ortodoxia olyan egyvelegét hozta létre és terjesztette, melyet a két világháború kö-

zötti Románia ultranacionalista érzületű lakosságának többsége készséggel elfogadott. Újságíróként számos olyan újságot szerkesztett, melyek maró támadásokat intéztek mind demokrata mind ultranacionalista politikusok ellen.

Politikusként csatlakozott a Corneliu Zelea Codreanu által vezetett Mihály Arkangyal Légiójába és A. C. Cuza Nemzeti Keresztény Védelmi Ligájához is, majd mindkettőt otthagyta, hogy megalapítsa saját Keresztény Munkáspártját. Írásai révén két kormányban is miniszteri székhez, valamint román akadémiai tagsághoz jutott. Életpályáján keresztül jól szemléltethető a megosztottsággal és belső ellenségeskedéssel küzdő román ultranacionalista mozgalom, melyet ugyanakkor összetartott egy vallásos nacionalizmust, idegengyűlöletet és antiszemitizmust ötvöző, homályos ideológia.

A tény, hogy egy olyan jelentős egyházi személy, mint Nicolae Balan elismerően ír róla a *Gandirea* lapjain, jelzi, hogy Crainic üzenete milyen fontossággal bírt nem csak az ultranacionalista mozgalom, de a román ortodox egyház számára is. Crainic hajlamos volt összemosni az egyház és az állam fogalmát, melynek köszönhetően az egyház különleges előnyökhöz juthatott jobboldali kormányzás idején, ugyanakkor lehetőségeit, hogy nem-román etnikumú embereknek tartson szertartást, nagyban korlátozták. Számos pap olvasta és terjesztette Crainic *Calendarul* című könyvét, és egyetemi katedrájának köszönhetően Crainic hatást gyakorolhatott jövőbeli papok és teológusok egy egész generációjára is. Sok tanítványa a Légió aktív tagja volt, számos kollégája jelentős ultranacionalista személyiség.

Crainicnak köszönhetően, taktikai és személyes ellentéteik ellenére, a jobboldal politikusainak és aktivistáinak nagy része elfogadta, hogy egyház és állam egy és ugyanaz a közösségi entitás, melyet előmozdítani, megvédeni és megtisztítani kötelességüket. A Clark által elemzett, Crainic 1930-as évekbeli politikai pályafutását jellemző, elkeseredett csatározások jól szemléltetik, milyen megosztott volt a korabeli román szélsőjobb, és rávilágítanak az egyéni ambíció jelentőségére a pusztá ideológiai vitákkal szemben, ha egy adott párt sikere vagy bukása a tét.

Bakaja-Dézi Tímea